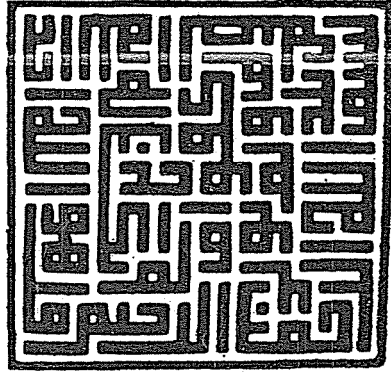




2.0 OCAK 1989

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

İSLÂMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ
DERGİSİ



2. Sayı

Sevinç Matbaası, Ankara - 1977

**ÖSMANLI DEVRİNDE TÜRK HADİSCİLERİ TARAFINDAN
KIRK HADİS DIŞINDA MUAYYEN SAYIDA DERLENEN HADİS
MECMUALARI VE BİR HADİS ÜZERİNE YAZILAN RİSALELER.**

Dr. Sadık CİHAN

İslâm alimleri, inancı, ibadetleri, ahlâkı ve çeşitli konularda ki hadisleri toplayarak dine hizmet gayesiyle çalışmalarında bulunmuşlar ve toplanan hadisleri değişik sayıda birer mecmua olarak ortaya koymuşlardır.

İstanbul ve diğer şehirlerdeki kütüphanelerde yazma, basma halinde, birçok mecmualara tesadüf etmekteyiz. Bunlar arasında on, yirmidört, otuzbeş, elli, yetmiş, seksen, yüz, dörtüç, binbir, bin ikiyüz hadislik mecmualar bulunmaktadır. Fakat muayyen sayıda derlenen bu mecmualardan kırk hadis ihtiva edenin ekseriyeti teşkil ettiği görülür.

Burada belirtmek lâzımdır ki Osmanlı Devrinde de bu tip çalışmalar devam etmiştir. Biz burada bu devirde Türk olup meydana getirdiği mecmualar ve bir hadis üzerine yazılan risâleler üzerinde araştırmalar yaptık ve mümkün olduğu kadar tesbite çalıştık. Yapılan araştırma bir ön çalışma olup, ileride genişletme imkânları düşünülmektedir.

A. MUAYYEN SAYIDA DERLENEN HADİS MECMUALARI.

— Baba Yusuf Hakiki Sivrihisari (ölm. 917/1511).

Mecmua : Kitâb Maḥbubiya

Bib : O. M, I, 41 (1)

(1) O.M. ve diğer bibliyoğrafik eserler tarafından kaydedilmemiştir.

Ktp : Konya Koyunoğlu Müzesi, 401 varak, 913/1507 tarihinde istinsah edilmiştir.

İzahat :

a) Eser Beyazıt Veliye ithaf edilmiştir.

b) Sevgi hakkında yüz hadis ve hikâye ihtiva eder.

c) Hadisler manzum türkçe tercüme edilmiştir. Hadislerin konuları ile ilgili olarak manzum hikâyeler nakledilmiştir. Hadislerin tercümelei arasına ayetler sıkıştırılmış ve bunlarda manzum olarak tercüme edilmiştir.

Hadisler «münâcât, te'vil» başlıkları altında izâhedilmiştir.

d) Eserin sonunda «hatımetu'l-kitâb» olarak adlandırılan bir bölüm vardır. Eser İstanbulun fethinin 27. senesi yazılmıştır.

e) Birinci hadis : «Men eḡabbe aşḡbâ feyuhıbbunî feahab-behum ve men abgadahum feyubbıdunî.

— Şeyh Hamidullah b. Mustafa Dede (Ölm. 922/1516)

Mecmua : el-Eḡādîsu'l-Muntaḡıbe (2)

Ktp : Bursa Ulu Camii, nr. 885/1. risâle 1a-38b varak.

İzahat : Yazar 228 hadisi «Meşâriku'l-Envâr» (3) ve «Meşâbî-ḡu's-Sunne» (4) eserlerinden toplamıştır, yalnız hadis metinlerini ihtiva edip şerh ve izahları yapılmamıştır.

— İbn Kemal, Ahmed Şemseddin Efendi (ölm. 942/1536)

I. Mecmua : Şerḡ Selaşın ḡadış

Bib : H. Arifin, I, 141; Sicilli Osmani I, 197; M. Müellifin, I, 238; K. A'lam, V, 3885-86.

Ktp : SK - Karaçelebizâde Ksm. nr. 394/1. risâle, 1a-

- (2) Ulu Camii kütüphanesi fihristinde yazar olarak Şeyh Hamidullah b. Mustafa yerine Çavuşzâde ismiyle tanınan Ali b. Ebu Bekr kaydedilmiştir. Çavuşzâde eserin yazarı değildir. 1094/1682-83 senesinde istinsah edilmiştir. Aynı numarada 61 hadis ihtiva eden başka bir risâle vardır. İşte bu risâle Ali b. Ebu Bekr Çavuşzâde (ölm.1094/1682-83) ye aittir. (Bkz. Ulu Camii Kütüphanesi, nr. 885/2. 41b-56 varak.
- (3) Hasan b. Muhammed b. Hasan es-Saġânî (ölm. 650/1252)nin eseridir.
- (4) İmâm Hüseyin-b. Mesûd el-Begavî (ölm.516/1122) nin eseridir.

10a varak. İzmirli İsmail Hakkı, nr. 3672/11. risâle, 51a-58a varak.; Bağdatlı Vehbi, nr. 2041/8. risâle, 67-77. varak.

İzahat : a) Yazar otuz hadisi topluyarak, arapça şerhetmiştir.

b) Birinci hadis : Allahumme lâ hayra illâ hayruke velâ tîra illâ hayruke velâ ilâhe gayruke»

II. Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbe'a ve'l-I'srîn. (5)

Ktp. : SK-Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2041/9. risâle, 77a-87a varak, yazarın kendi el yazmasıdır.

Hüsrev Paşa nr. 751/5, risâle, 26b-34b varak.

Esad Efendi, nr. 3587/16. risâle, 978/1570 de Derviş Muhammed tarafından istinsah edilmiştir. Ve nr. 3646/12.; Kılıç Ali Paşa, nr. 1028/40. risâle, 986/1578 de istinsah edilmiştir.

İzahat :

a) Mecmua 24 hadisi ihtiva edip, arapça olarak şerhedilmiştir.

b) Birinci hadis : Innemâ'l-a'mâl bi'n-niyât...»

— Latîfî, Abdüllatif Çelebi Kastamoni (ölm. 990/1582)

Mecmua : Subhatu'l-Uşşâk. (6).

(5) SK-Hasan Hüsnü Paşa'da (nr. 65/2. risâle, 287b-295a varak) «Risâle fi Şerhi Ba'dı'l-Ehâdisi Li'İbni Kemal» olarak isimlendirilen eser yukarıda zikredilen eserin muhteviyatının aynıdır.

(6) Latîfî'nin manzum olan bu yüz hadislik mecmuası yanlışlıkla İbn Kemale atfedilmiştir. (Bkz. SK-Pertevniyal nr. 192, 16 varak, 1266/1849 da Salih Rüştü tarafından istinsah edilen, Konya Müzesi Kütüphanesi, nr. 652,5328 de bulunan ve aynı zamanda bu kütüphanenin Abdülbaki Gölpinarlı tarafından yapılan kataloğun 85 ve 86. sayfalarında da İbn Kemale ait olduğu kaydedilmiştir. Halbuki aynı risâle yukarıda zikrettiğimiz kütüphaneler ve bibliyografik eserler tarafından «Subhatu'l-Uşşâk» ismi altında Lâtîfiye atfedilmiştir.

Bu zıtlığı aydınlatmak gayesiyle, SK-Hacı Mahmud, nr. 6415/6 da bulunan Latîfî'nin risâlesi ile Pertevniyalda bulunup İbn Kemale atfedilen risâleyi karşılaştırdık. Giriş hariç aynı risâledir. İhtiva ettikleri bütün hadisleri zikretmek imkânsız olduğu için yalnız bir kaç misâl vermekle yetineceğiz :

a) Birinci hadis : «Men erâde en yetekelleme Allaha felyakra' el-Kur'âne» aynı.

Bib : Encyclopedi de l'Islam, III, 19 (1936); Keşfuzzunun, II, 975; K.A'lâm, V, 3994.

Ktp : İstanbul, Nuri Osmaniye Ktp, nr. 4897/3, 39b-54a varak,

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr, 896, 902, 1919, 2302 ve 2328.

SK-İbrahim Efendi Ksm, nr. 187/1, ve nr. 623/1; Hacı Mahmud, nr. 6415/6, ve nr. 3778.

İzahat : a) Mecmua yüz hadis ihtiva edip, türkçe manzum olarak tercüme edilmiştir.

b) Yazar giriş kısmında duânın faziletlerini izahetmiştir. Eseri yazış sebebini «sebebu te'lif» isim altında «men hafaza» hadisini göstermektedir. Halbuki mecmua kırk hadisi ihtiva etmemektedir.

c) Birinci hadis : «Men erâde en yetekelleme Allaha felyak-ra' el-Kur'ân»

Herkim isterse hakkı ile kelimât

Daim itsün kıraat Kur'an

Ola ol turi tilâvetten kelîm

Reşk ider Musa-ı İmrân (42a varak).

b) İkinci hadis : «Men hâfe Allahe hâfe minhu kullu şey'in» aynı.

c) Yedinci hadis : «el-I'lmü farîdatun a'lâ kulli musulmin ve musulmetın» Pertevniyalın altıncı hadisidir.

e) Onsekizinci hadis : «ez-Zekâtu kantaratu'l-İslâm», Pertevniyalın onyedinci hadisidir.

O halde hata nerededir? Hata (Pertevniyal, nr. 192) deki eserin sonuna konulan not ile, (Mevlâna Müzesi Kütüphanesi nr. 5328) deki eserlerin başına konulan nottan ileri gelmektedir. Notlarda : «Kütübü Sitteden İbn Kemal tarafından seçilen yüz sahih hadis» denilmektedir. Diyebilirizki bu notu koyan müstensihnin hatası olup, bu hatada fişlere ve kataloğa geçmiştir. Netice olarak şu şekilde hülâsa edebiliriz :

1) — Not müstesna bu mecmuanın İbn Kemale ait olduğunu gösteren hiç bir işaret mevcut değildir.

2) — Bibliyografik eserlerde İbn-i Kemale ait olduğuna dair kayıta rastlanmamıştır.

— Ahmed Rumi Akhisarî (Saruhanî) (ölm. 1043/1633)

Mecmua : Mecâlisu'l-Ebrâr ve Mesâliku'l-Ahyâr (7).

Bib : H. Arfin, I, 157; O. M. I, 26; M. Müellifin, II, 83; Gustav Flugel, Die Arabischen, Persischen, und Turkeschen Handschriften, Wien 1867 nr. 1652, s. 88-89.

Ktp : SK - Hacı Mahmud nr. 1661, 230 varak, 1057/1647 de Hüsameddin b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir.

Konya Mevlana İhtisas Kütüphanesi, nr. 5509, 254 varak, 1064/1653 de Mustafa Efendi tarafından istinsah edilmiştir.

SK - M. Arif - M. Murad, nr. 166, 344 varak, 1096/1684 de istinsah edilmiştir. Lâleli, nr. 1487, 235 varak, 1117/1705 Muhammed b. Halil istinsah etmiştir. Tırnovalı, nr. 1016, Serez, nr. 1736; Düğümlü Baba, nr. 449/4. risâle.

Basma : 1321/1903, 580 sayfa. (Bkz. Joseph Elian Sarkis, Dictionnaire Encyclopedique de Bibliographie Arabe, Le Caire, 1930).

İzahat : a) Yazar eserini yazış sebebini şöyle ifade ediyor : «Bazı insanların mezarları put yaptıklarını, orada namaz kıldıklarını kurban kestiklerini; Bu hareketin İslâma aykırı olduğunu beyan ediyor ve insanları kurtarmak gayesiyle eserini yazdığını söylüyor».

b) Yazar «Meşâbihu's-Sunne» isimli eserden yüz hadis seçmiş ve bunları «mecâlis» ismi altında arapça izahlarını yapmıştır.

— Muhammed Fethi Karamani (ölm. 1106/1694)

Mecmua : Terceme Hadisi Hamsîn

Bib : Abdülkadir Karahan, İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis toplama, tercüme ve şerhleri, İstanbul 1954, s. 233-234.

Ktp : İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmaları, nr. 3758, 26 varak.

(7) Mecmuada isim «Mecâlisu'l-ebrâr ve mesâliku'l-ahyâr ve mehâku'l-bid'a ve makâmu'l-esrâr» olarak kaydolmuştur. (Bkz. Hacı Mahmud, nr. 1661).

İzahat : a) Mecmua ellibir hadis ihtiva edip, türkçe manzum olarak tercüme edilmiştir.

b) Birinci hadis : «Innemā'l-a'māl bi'n-niyāt...»

— Muhammed Hayreddin İstanbuli b. Ahmed Halil (yaşadığı tarih 1305/1887-1888).

Mecmua : Hadika-i Hamidi

Bib : F. Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, I, 25.

Ktp : Topkapı Sarayı Yeniler Kitaplığı, nr. 313, 1b-196 varak, 1305/1887-1888 de yazılmıştır.

İzahat : Mecmua 203 hadis ihtiva eder. Bazı müslümanların isteği üzerine türkçe tercüme edilmiştir.

— Visalî Rumi, Muhammed Niğdevi (Kütahyevi) (ölm. 1056/1646) (8).

Mecmua : Yüz Hadis Risâlesi.

Bib : H. Arifin, II, 282; M. Müellifin, X 251.

Ktp : Paris Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 490, 1b-19 varak.

İzahat : a) Yazar giriş kısmında bu eserin III Muratın oğlu Sultan III. Mehmete (1003-1012/1595-1603), Valide Sultana, Prenslere; oğullarına ithaf ettiğini zikretmektedir.

b) Mecmua yüz hadis ihtiva edip, türkçe manzum olarak tercüme edilmiştir.

— Yasinzâde Abdulvehhab (doğ. 1172/1759, ölm. 1249/1833)

Mecmua : Hulâşatu'l-Burhân fi I'tâati's-Sultân (9).

(8) Bibliyografik eserlere göre yazar 1056/1646 da ölmüştür. Visalî Rumi Muhammed Niğdevi olarak isimlendirilmiştir. Halbuki Paris Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğuna göre; Sultan III. Mehmed (1003-1012/1595-1603) zamanında yaşamıştır. İsmi Visalî Kütahyevî olarak geçmektedir. Bu durumda zikredilen bibliyografik eserler yazarın eserini kaydetmemelerine rağmen her ikisinde ayrıdır.

(9) Basılan eserde iki kısım mevcuttur. Birincisi, birinci sayfa ile onbeşinci sayfa arasında metin kısmı, ikincisi ise, onbeşinci sayfa ile otuzbirin sayfa arasında türkçe tercüme mevcuttur.

Bib : H. Arifin, I,643; M. Müellifin, VI 225.

Ktp : SK - Hacı Mahmud Ksm. nr. 2107, 1b-8b varak.

Basma : 1247/1831 (Bkz. Ankara Mill Eğitim Bakanlığı eski Eserler Kütüphanesi, nr. 4248).

İzahat : Yazar Sultanın emirlerine ve Osmanlı halifesine itaatın gerekliliği hakkında yirmibeş hadis toplamış ve türkçe olarak tercüme etmiştir.

— İbn Kemalpaşa, Vecihi Paşa Rumi (ölm. 1310/1892)

Mecmua : Bin onbir Hadis (10).

Bib : H. Arifin, I, 223; O. M., II, 403.

Basma : İstanbul 1287/1867, Şeyh Vefa Matbaası, 314 sayfa. (Bkz. SK - Hasib Efendi Ksm, nr. 36/6. risâle.)

İzahat : a) Yazar inançla ilgili hadisleri toplamış ve türkçe manzum olarak tercüme etmiştir. Birinci hadisten kırkıncı hadise kadar olanlar Nevevi'nin «Hadis-i Erbe'in» deki hadislerdir.

b) Yazar giriş kısmında «men hafıza» hadisinin ifâde ettiği manayı manzum olarak nakletmiştir.

c) Birinci hadis : «Innemâ'l-a'mâl bi'n-niyât...».

— İbrahim Sıdkı b. İbrahim Rumi (yaşadığı tarih. 1246/1830)
(11)

Mecmua : Terceme Bazı Hadis-i Şerif (12)

Ktp : SK - Hacı Mahmud, nr. 590/4, 45b-54a varak, 1246/1830 da yazılmıştır.

İzahat : a) Mecmua muhtelif mevzularla ilgili ellisekiz hadisi ihtiva eder. Hadisler türkçe tercüme edilmiştir.

b) Birinci hadis : «el-Mer'u me'a men ehabbe...».

-
- (10) H. Arifine göre eser bin hadis, O. M. lerine göre ise binbir hadis ihtiva etmektedir. Halbuki 1284/1876 da basılan eser bin onbir hadis ihtiva etmektedir. (Bkz. Hasib Efendi, nr. 38/6).
- (11) Yazarın ölüm tarihini tesbit edemedik. Eserini 1246/1830 tarihinde yazdığına göre bu tarihlerde yaşamış olması gerekir.
- (12) Mecmua şu bibliyografik eserler tarafından işaret edilmemiştir : H. Arifin, I,44; O.M.I,243; M. Müellifin, I,41.

— Hayreddin Filibeli Halilzade (ölm. 1302/1885)

Mecmua : Asâr-ı Hamidî (13).

Bib : O. M., I, 395; H. Arifin, I, 357; M. Müellifin, IV, 125.

Ktp : İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. 4654, 102 varak, 1301/1883, yazarın kendi el yazmasıdır.

İzahat : a) Halilzade Buhari ve Müslimden 121 hadis seçmiş, bunları türkçe tercüme etmiştir.

b) Yazar hadislerin tercümelerinden sonra hadislerin manalarına uygun «beyt» başlığı altında şiirler nakletmiştir.

c) Birinci hadis : «İbdeü bi'l-u'büdiyeti...»

— Muhammed Arif Bey Erzurumi (doğ. 1261/1845, ölm. 1315/1897)

Mecmua : Binbir Hadis (türkçe)

Bib : O.M., II, 334; F. Ethem Karatay, İstanbul Üniversitesi Türkçe Basmalar Kataloğu, I, 58.

Basma : 1319/1901-902, 476 sayfa; 1325/1907, 468 sayfa (Bkz. SK - İzmirli İsmail Hakkı Ksm., nr. 445)

— Faik b. Salih b. Ahmed Manastırı Rumi (doğ. 1243/1827, ölm. 1317/1899)

Mecmua : el-Elfiyetu's-Seniyetu fi'l Adâbı'l-Ahmediye.

Bib : H. Arifin, I, 425; K. Zunun (Zeyl), I, 21; O.M, II, 375; M. Müellifin, VIII, 46.

Ktp : İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 5054, 1b-142a varak, 1300/1882 de yazılmıştır.

İzahat : a) Mecmua bin hadis ihtiva eder. Hadisler ilim, ahlak, terbiye, adâlet, siyaset, müslümanlar arasındaki bağlar, devlete itaat, anne ve babaya hürmet gibi mevzular olup, türkçe tercüme edilmiştir.

b) Birinci hadis : «Bismillahirrahmânirrahîm miftâhu kulli kitâb...».

(13) Esér şu bibliyografik eserler tarafından kaydedilmemiştir : O.M,I,395; H. Arifin, I,357; M. Müellifin, IV,125.

— Bursalı Mehmed Tahir (doğ. 1861, ölm. 1926)

Mecmua : Terceme Ehādisi's-Şerife fi's-Salṭanatı'l-Munife

Bib : F. Ethem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, I, 25.

Ktb : SK-M. Reşid Ksm, nr. 915, 1b-9a varak.

İzahat : a) Bursalı Tahir, Celāleddin Suyūtī (ölm. 991/1583) nin «el-Ehādīsu's-Şerife fi's-Salṭanatı'l-Münife» isimli eserinden yirmi dört hadis seçerek türkçe tercüme etmiştir

b) Mecmua Sultan Mehmed Reşata ithaf edilmiştir.

c) Yazar Hülefâi Raşidin'den sonra halifelik yönünden Osmanlı Sultanlarına öncelik vermiştir. Bu husustada kendi fikrini destekleyen eserlerin isimlerini zikretmiştir.

— Muhammed Esad Erbili (doğ. 1884, ölm. 1931)

Mecmua : Kenzu'l-Irfân fi Ehādisi'n-Nebi'r-Rahmân

Bib : F. Ethem Karatay, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Basmalar Kataloğu, I, 201.

Basma : 1327/1905.

İzahat : Mecmua binbir hadis ihtiva edip, türkçe olarak tercüme edilmiştir.

B. BİR HADİS ÜZERİNE YAZILAN RİSÂLELER

— Kafiyeçi, Muhammed Muhyiddin, b. Süleyman b. Mesud Rumi (doğ. 788/1364, ölm. 879/1477)

Risâle : Hülâşatu'l-Akvâl fi Hadîs «Innemâ'l-a'mâl bi'n-niyât»

Bib : K. Zunun, I, 433; M. Müellifin, X, 51; O.M, II, 4-6.

Ktp : SK - Ayasofya, nr. 525, 1b-72a varak.

İzahat : a) Yazar hadisi geniş şekilde arapça olarak şerh etmiş ve üç bölüme ayırmıştır :

1) Çeşitli hadislerin tariflerinden bahsedilmiştir.

2) Hadisi sarf, nahv ve lügat bakımından incelemiştir.

3) Hadisin «... ve innemā li kulli imriin mā nevā...» kısmını incelemiştir.

b) Yazar bölümleri sualli ve cevaplı bir şekilde, yani «fein kulte» ve «kultu» başlıkları altında tetkik etmektedir.

— **Muhammed b. Kutbeddin Muhammed İzniki, Muhyiddin Rumi (ölm. 885/1480)**

I. Risâle : 'Ulemāi Vereşetu'l-Enbiyâ (arapça)

Ktp : SK - Hacı Mahmud, nr. 4223/5. risâle, 47a-57b varak.

II. Risâle : Risâle fî hadîs «İhticâc Adem ve Mūsâ»

Ktp : SK - A. Hüseyin, nr. 290/2, 37-40 varak; Hacı Mahmud, nr. 4223/2

İzahat : İzniki Adem ile Musa arasında geçen konuşmayı arapça olarak şerhetmiştir. (14).

— **Muhammed b. Mahmud Celâleddin Aksarayî**

II. Beyazıt zamanında yaşamıştır (886-918/1481-1512). Halvetiye tarkatına mensuptu. Beyazıt tarafından Koca Mustafa Paşa tekkesinde Halvetiye tarikatını bir müddet yayması için davet edilmiştir.

I. Risâle : «İnne Allaha Tealâ haleğa Ademe 'alâ şretihî»

Bib : Broc. Supp II, 325 (1938). (15)

Ktp : SK - Carullah Efendi, nr. 1084, 81b-86b varak; Lâla İsmail Paşa, nr. 163/2. risâle, 31-52 varak.

İzahat : Aksarayî hadisi arapça olarak tasavvufî manada şerhetmiştir.

II. Risâle : Hâbbetu'l-Muḥabbe (arapça)

Bib : O.M, I, 52; H. Arifin, I, 217; Broc. 2 Band, s. 232 (1902), Supp I, (792 (1937) (16).

(14) Bu iki risâle aşağıda zikrettiğimiz bibliyoğrafik eserler tarafından kaydedilmemiştir : H. Arifin, II,211; K. Zunun, I,843; M. Müellifin, II, 191; O.M,I,159-160; Broc. Supp. II,328.

(15) Burada «Te'vîlu Halıkı Tea'lâ» olarak zikredilmiştir.

(16) Bu risâle bibliyoğrafik eserler tarafından kaydedilmemiştir.

Ktp : SK - Lâla İsmail Paşa, nr. 686/2. risâle, 11b-21a varak, 1062/1651 de istinsah edilmiştir. 76b-89b varakları arasında ikinci risâle vardır.

İzahat : a) Aksarayı bu risâlede Allahın kuluna olan sevgisini işlemiştir. Risâleye konu teşkileden hadis : «İzâ eḥabbe Allāhu abden lem yedurruhū ŷenben» dir. Bu hadisin büyük bir sır ihtiva ettiğini ve yedi kategoride mütalea edilmesi gerektiğini beyan eder.

b) Yazar hadisi «I'lem» ve «Eyyuhā'l-muḥıbbu» başlıkları altında şerhetmiştir.

— İbn Kemal, Şemseddin Ahmed b. Süleyman (ölm. 940/1533-34)

I. Risâle : fi'l-ḥadis «İzâ teḥayyartum...»

Bib : K. Zunun, II, 1689; O.M, I, 223; H. Arifin, I, 141; Ş. Nu'maniye (Mecdi), s. 385; K.A'lâm, IV, 3886; Broc. 2 Band; s. 453 (1902).

Ktp : SK - İsmihan Sultan, nr. 428/13. risâle, 77-78 varak; Süleymaniye, nr. 1046/9, 181-182 varak; Hacı Mahmud, nr. 712/2, 14-15 varak; Esad Efendi, nr. 3668/13.

İzahat : Yazar «İzâ teḥayyartum fi'l-umûri feste'nû fi ehli'l-kubûr» hadisini arapça şerhetmiştir.

II. Risâle : Risâle fi şerḥi ḥadis «Seuhbirikum bi evveli'l-emr»

Ktp : SK - Hamidiye, nr. 186/5, 35-37 varak, 989/1581 de istinsah edilmiştir. Ve nr. 188/24; Reşid Efendi, nr. 1031/28, 1045/7; Hacı Mahmud, nr. 712/12; Fatih, nr. 5337/30; Bağdatlı Vehbi, nr. 2041/10; H. Beşir Ağa, nr. 199/23; Şehid Ali Paşa, nr. 2811 ve 2830; Kasidecizade, nr. 694/10; Lâleli, nr. 3646; Esad Efendi, nr. 3646/50, 3652/42, 3787/26; Tırnovalı, nr. 1849.

Basma : İstanbul 1316/1893, İkdâm matbaası, neşreden: Ahmed Cevdet (Bkz. İzmirli İsmail Hakkı, nr. 3723).

İzahat : Hadis arapça olarak şerhedilmiştir. Yazar risâlede gerek İncilde ve gerekse Telmutta H. Peygamberin geleceğini bildiren haberin mevcut olduğunu beyan etmektedir.

III. Risâle : Risâle «Keyfe bed'u'l-Vaḥyi» (17)

Ktp : SK - Fatih, nr. 65/2, 287b-295a varak.

İzahat : İbn Kemal Sahih-ı Buhari'nin birinci hadisini «Keyfe kâne bed'u'l-vaḥyi inne evḥaynâ ileyke kemâ evḥaynâ ilâ Nühm ve'n-Nebi min ba'dihı» arapça olarak şerhetmiştir.

— Hayreddin Hızır b. Mahmud b. Ömer el-Âtüfî (ölm. 948/1541)

I. Risâle : Risâle fi'l-ḥadîs «Men âmene billâhi ve Resûlihi...»

II. Risâle : Risâle Hâşiye alâ şerḥi ḥaddîsi'l-evvel min eḥâdîsi Meşâriku'l-Envâr. (18).

Bib : O.M, I, 355-356; Ş. Nu'maniye (Mecdi), s. 415; Broc. Supp I, 614 (1937), Supp II, 639 (1938); H. Arifin, I, 346; M. Müellifin, IV, 101.

Ktp : SK - Fatih, nr. 994/2, 253-286 varak, yazarın kendi el yazmasıdır.

İzahat : Yazar «Meşâriku'l-Envâr» (19) isimli eserin birinci hadisi olan «Men âmene billâhi ve Resûlihi ve iḳâme's-şalâti ve şâme ramadâne» ye arapça hâşiye yapmıştır.

— Birgivi Muhammed b. Pir Ali (doğ. 928/1522, ölm. 981/1573)

Risâle : Risâle fi şerḥi ḥadîs «Innemâ'l-a'mâl bi'n-niyât...»

Bib : Mustafa Bilge, Medine Ahmed Arif Kütüphanesindeki Hadise Dair Yazmalar. «Edebiyat Fakültesinde yapılan lisans tezi», İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 4852.

— Şeyh Bali Efendi (ölm. 960/1552-53)

Risâle : Risâle fi şerḥi'l-ḥadîsi'l-ḳudsî veya şerḥu ḥadîs «Kuntu kenzen maḥfiyyen»

(17) Bu risâle yukarıda zikredilen bibliyoğrafik eserler tarafından kaydedilmemiştir.

(18) Zikredilen risâle bibliyoğrafik eserler tarafından işaret edilmemiştir.

(19) Hasan b. Muhammed b. Hasan eṣ-Şagâni (ölm.650/1252) nin eseridir. Hayreddin Hızır b. Mahmud b. Ömer el-Âtüfî (ölm.948/1541) Şagâni'nin eseri üzerine «Şerhu Meşâriku'l-Envâr» isimli bir şerh yapmıştır. (Bkz. İstanbul Hac Selim Ağa Kütüphanesi, nr. 230, 1a-516b varak, kendi el yazmasıdır).

Bib : O.M, I, 42; H. Arifin, I, 230; Ş. Nu'maniye (Mecdi), s. 522; M. Müellifin, III, 38; Broc. Supp II, 793 (1937); K. Zunun, II, 1040, 1263.

Ktp : SK - Tırnovalı, nr. 1864/2. risâle, 81b-82a varak; Esad Efendi, nr. 3782/30; Fatih, nr. 5381/15; Halet Efendi, nr. 212/4; Şehit Ali Paşa, nr. 2725/18.

İzahat : Bali Efendi «Kuntu kenzen mahfiyyan...» hadisini tasavvufi manada arapça şerhetmiştir.

— Yusuf Sinan, Yusuf b. Ya'kub er-Rumi (ölm. 989/1581)

Risâle : «Tenbihu'l-Gâbî fi ru'ya'n-Nebî (20)

Bib : O.M. I, 200; H. Arifin, II, 564; M. Müellifin, XIII, 345.

Ktp : SK - Fatih, nr. 5427/31. risâle, 142a-149b varak veya 158b-165a.

Basma : İstanbul 1264/1847-48, Amire Matbaası.

İzahat : a) Ebu Hüreyreden nakledilen «Men reânî fî'l-menâmî fekad reânî haqqan feinne's-şeytâne lâ yetemeşşselu bi» hadisini arapça şerhetmiştir.

b) Yazar hadisi giriş üç bölüm ve netice olmak üzere incelemiştir.

Giriş : Hadisin çeşitli manaları

I. Bölüm : H. Peygamberi rüyada görmek meselesi.

II. Bölüm : Peygamberî rüyalar ve bu hususta mutasavvıflarda meydana gelen durumlar hakkında.

III. Bölüm : H. Peygamber devrinde melekleri gören insanlar hakkında.

Netice : H. Peygamberi rüyada görmek için yapılan dualar, salat ve selâmlar.

— Kastamonulu Süleyman Efendi (ölm. 1034/1624)

Risâle : Risâle fi şerhi hadîş «Innemâ'l-a'mâl bi'n-niyât...».

Bib : O.M, I, 123.

(20) Süleymaniye Kütüphanesi fişlerinde yazarın ölüm tarihi olarak işâret edilen 978/1570 babası Şeyh Yakub Kırmıyanı'nın ölüm tarihidir.

— Ahmed Rumi Akhisari, Suruhani, (ölm. 1043/1633)

Risâle : Risâle fi beyâm'l-bîd'a'l-seyyi'a ve gayr'l-seyyi'a (21).

Bib : H. Arifin, I, 157; O.M. I, 26; Broc. 2 Band, s. 445 (1902); M. Müellifin, II, 82.

Ktp : SK - Darulmesnevi nr. 258/2. risâle, 104a-109a varak, 1093/1682 de istinsah edilmiştir.

İzahat : a) Akhisari, Câbir b. Âbdullâh tarafından rivayet edilen «Feinne hayra'l-hadîsi Kitâbullahu ve hayra'l-hudâ Muhammed ve şerra.l-umuru muhdişatuhâ ve kulle muhdişin bit'atun ve kulle bîd'atın delâletun» hadisini arapça şerhetmiştir.

b) Yazar bu hadisin ışığı altında Kur'an ve Sünnette olmayan «bîd'atı seyyie»yi geniş şekilde izah etmiştir.

— Karabaş Veli, Ali b. Muhammed Kastamoni er-Rumi (ölm. 1097/1686)

Risâle : Risâle fî şerhî hadîs «Hubbibe ileyhe min dünyâ-kum»

Bib : O.M. I, 148-149; M. Müellifin, VII, 39; H. Arifin, I, 762.

— Şeyhülislam Minkarizâde Yahya b. Ömer (doğ. 1018/1619, ölm. 1086/1675)

Risâle : Risâle fî şerhî hadîs «Yahrucu mine'n-nâr» (22).

Bib : O.M. II, 25; H. Arifin, II, 533; M. Müellifin, XIII, 216; Broc. 2 Band, s. 435, Supp II, 647; K.A'lam, IV, 202.

Ktp : SK - İbrahim Efendi, nr. 872, 21-22 varak.

İzahat : Yazar hadisi arapça olarak şerhetmiştir. Hadis hakkındaki fikirlerini «ekûlu» başlığı altında nakletmiş ve üç bölümde incelemiştir.

(21) Bu risâle yukarıdaki bibliyografik eserler tarafından zikredilmemiştir.

(22) Bu risâle zikredilen bibliyografik eserler tarafından kaydedilmemiştir.

— **Muhammed b. Hamza Aydınî Güzehisari (ölm. 1116/1704)**

Risâle : Risâle fî hadîs «Men kezebe...» (23).

Bib : Broc. Supp II, 648-49

— **İsmail Hakkı Bursavi (doğ. 1063/1653, ölm. 1137/1725)**

I. Risâle : Risâle fî hadîs «el-Mu'minu mirâti'l-mu'mını»

Bib : O.M. I, 29-32; M. Müellifin, II, 266-67; H. Arifin, I, 219.

II. Risâle : Risâle fî şerhi hadîs «Kuntu kenzen mahfiyyen feahbebtu...» (24).

Ktp : SK - Hacı Mahmud, nr. 2260/3. risâle, 98a-159a varak, 1134/1721 de yazılmıştır; Halet Efendi, nr. 332/6, 175-225 varak.

Basma : 1290/1873, Hacı Mustafa Efendi Matbaası, 158 sayfa (Bkz. Esad Efendi, nr. 1644)

İzahat : Yazar hadisi «mebhas» başlığı altında, on bölüm halinde ve tasavvufî manada incelemiştir. Ve türkçe şerhetmiştir.

— **Müstekırmzâde Süleyman b. Sadeddin b. Abdurrahman b. Muhammed (doğ. 1131/1720-21, ölm. 1202/1787-88)**

Risâle : Risâle fî şerhi hadîs «Men a'rafe nefsehü ve kad a'rafe Rebbehü» (türkçe).

Bib : H. Arifin, I, 405; O.M. I, 168-169; M. Müellifin, IV, 266; K. A'lam, VI, 2620.

Ktp : SK - Hüsrev Paşa, nr. 140, 1b-6a varak.

— **İbrahim Hanif b. Mustafa (ölm. 1217/1802)**

Risâle : Hediyyetu'l-İhvân

Bib : O.M. I, 281-82

Ktp : SK - Çelebi Abdullah, nr. 70/2. risâle, 69-70 varak, 1148/1735 de yazılmıştır. Yazarın kendi el yazmasıdır.

(23) Hadis : «Men kezebe a'leyye mutesa'mmiden felyetebbevve' maka'dehu mine'n-nâr.

(24) Risâle «Kenzu'l-mahfi» olarakta isimlendirilir.

İzahat : Yazar H. Ayşe tarafından nakledilen «Celeset İhdâ a'şerete imreeten...» hadisini türkçe olarak şerhetmiştir. (25)

— Abdullah Efendi Tirevi (ölm. 1245/1829)

I. Risâle : Risâle fî şerhî hadîs «ehabbu'l-kelâmu ilâ Allahı : Subhnellâh ve'l-hamdu Lillâh»

II. Risâle fî şerhî hadîs : «Mâ yuhricu min kulûbı's-şiddikin».

Bib : O. M., I, 378.

— İmamzâde Esad Efendi İstanbuli (ölm. 1276/1859)

Risâle : «Fethu'l-Kostantiniyye» (26)

Bib : O.M. I, 244; M. Müellifin, IX, 49; H. Arifin, II, 372

— Osman b. Mustafa Ankaravî Rumi, Çerkeşizâde (ölm. 1277/1860)

Risâle : Risâle fî şerhî hadîs «Inne Allâha yuhıbbu'l-a'b-de't-tekiyye'l-ganiyye'l-hafiiyye»

Ktp : SK - Hacı Mahmud, nr. 561, 1b-85b varak.

Basma : Mısır 1283/1866, matbaayı vehbiyye, 102 sayfa (Bkz. SK-Kasideci Süleyman, nr. 83)

— Mir Muhammed Faik İstervemecî (ölm. 1319/1901)

Risâle : Risâle fî şerhî hadîs «Mutû kable en temutû»

Bib : H. Arifin, II, 397; O.M. I, 143; M. Müellifin, XI, 115.

— Azmi Hüseyin Dede Gelibolulu (doğ. 1231/1816, ölm. 1331/1912-13)

Risâle : Temdidu'l-Hayat (27)

Bib : O.M. I, 134-135; H. Arifin, I, 331.

(25) Hadis «Ummu Zer» ismi ile tanınır, çünkü hadiste zikredilen kadınlardan biri böyle isimlendirilir. Gerçekte bu hadis H. Ayşe tarafından nakledilmiştir. Bunun için O.M.I,281-82 tarafından risâlenin Şerhu hadîs Ummu Zer olarak isimlendirilmesinden dolayı yanılmamak gerekir. Risâle «Hediyyetu'l-Ihvân» olarak isimlendirilir.

(26) «Letafattahanne'l-Kostantiniyye ve ni'me'l-emîru emîruhâ ve ni'me'l-ceyşu» hadisinin şerhidir.

(27) «eş-Sadakatu tereddu'l-belâ ve tuzîdu'l'omr» hadisinin şerhidir.

KISALTMALAR

- Bib** : Bibliyografya
Bkz : Bakınız
Broc : Brockelmann Carl, Geschichte der Arabischen Literatur, Leiden E. J. Brill
Doğ. : Doğum
H. Arifin : Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyeu'l-Arifin ve Esmau'l-Müellifin, İstanbul, cilt. 1, 1951, cilt 2, 1955.
K. A'lam : Şemseddin Sami, Kamusu'l-A'lam, İstanbul 1306/1889, 6 cilt
Ksm : Kısım
Ktp : Kütüphane
K. Zunun : Kâtip Çelebi, Kefzu'z-Zunun Asamu'l-Kutub ve'l-Funun, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 1943.
M. Müellifin : Kahhale Omar Rıza, Mu'cemu'l-Müellifin, Matbaayı Terakki, Şam 1960, 15 cilt.
Nr : Numara
O.M. : Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul cilt 1, 1333/1914, cilt 2. 1338/1929.
Ölm. : Ölüm
S : Sayfa
SK : Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul
Ş. Nu'maniye : Taşköprüzâde, Şakaiku Nu'maniye, Türkçeye tercüme eden: Mecdi Efendi.